

شرایط و شیوه های جبران خسارت در بیع در حقوق موضوعه ایران و کنوانسیون بیع بین المللی

الناز کتانچی^۱، رضا ذاکری^۲

^۱ باشگاه پژوهشگران جوان و نخبگان، واحد مرند، دانشگاه آزاد اسلامی، مرند، ایران
^۲ دانشجوی کارشناسی حقوق

نویسنده مسئول:

رضا ذاکری

چکیده

ایجاد خسارت، یکی از احتمالات ممکنه در تعهدات و عقود معینه می باشد و مورد توجه امر قانون گذاری در حقوق موضوعه داخلی و حقوق بین المللی قرار گرفته است، از این رو در ایجاد خسارت، شرایط مطالبه خسارت و در کنار آن، شیوه های جبران خسارت در عقد بیع مطرح می گردد که در قانون مدنی و مسئولیت مدنی و کنوانسیون بیع بین المللی (۱۹۸۰ وین) به آن ها پرداخته شده است. بنابراین، این پژوهش با هدف بررسی شرایط و شیوه های جبران خسارت در حقوق موضوعه ایران و کنوانسیون بیع بین المللی کالا (۱۹۸۰ وین) با روش توصیفی- تطبیقی نگاشته شده است.
کلمات کلیدی: بیع، جبران خسارت، حقوق موضوعه ایران، کنوانسیون بیع بین المللی ۱۹۸۰.

مقدمه

خرید و فروش از دروان قدیم، یکی از پیشه های بشر بوده که به دلیل نیاز اجتماعی بودن، همواره با هم نوعان خود در ارتباط بوده است و بایستی برای رفع نیاز های خود، در ازای دادن شیئی به طرف مقابل از او چیز دیگری می گرفت. این عمل در طی زمان، تغییرات بس شگرفی پیدا کرد و با به میان آمدن پول دیگر خیلی مورد استفاده قرار نگرفت. به نوعی بشر آزادی عملی بیشتری با استفاده از پول داشت تا نیاز خود را مستقیماً تامین کند. برای این که این تامین نیاز فارغ از ضایع کردن نیاز دیگری باشد، بشر امروزی قوانینی برای خود تعیین کرد تا دادوستد کالا را آسوده تر و به دور از مشکل انجام دهد. یکی از شیوه های داد و ستد که مطابق با قوانین تعیین شده به میان آمد، عمل بیع بود. در جنبه لغوی بیع، با استناد به لغت نامه دهخدا میتوان پی برد که به معنای خریدن و فروختن شهرت دارد. بیع در ریشه عربی به معنای جستن، ستاندن و خواستن نیز گسترش یافته است؛ لغت شریع نیز در ادبیات عرب به معنای واگذار کردن آمده است. در زبان عربی صدر اسلام که شاخص آن کاربردهای قرآنی است، دو ریشه شریع و بیع نه به عنوان دو واژه متقابل که همچون دو واژه با الگوی متفاوت به کار رفته است. واژه بیع در قرآن کریم در دو قالب به کار رفته است: در غالب افعال دو سویه مبیاعه^۱ و تبایع^۲ و در قالب اسمی بیع^۳، گویی در تمام کاربرد ها اصراری وجود دارد تا بیع را عملی دو طرفه تلقی گردد و طرفین آن تمایزی نیابند. عقد بیع امروزه یکی از پر کاربرد ترین عقود معینه در حقوق داخلی کشورها و حقوق بین الملل می باشد که در خودی خود از اهمیت فراوانی برخوردار است. اهمیت آن به دلیل جاری بودن آن در روابط افراد و اشخاص می باشد و در مصادیق بزرگتر در روابط دولت ها با یکدیگر و با اشخاص حقوقی و حقیقی نیز برقرار است. همین اهمیت روز افزون باعث شده تا بیع احکام و قوانین خاصی نیز داشته باشد. اعمال از پیش تعیین شده ای توسط قانون گذاران تعیین شده اند که انجام آن ها سبب نقض تعهدات و پدید آمدن خسارات ناشی از نقض تعهدات خواهد شد. خسارت حاصل از نقض تعهد، ضرری مادی یا معنوی است که به طور عمد یا غیر عمد از جانب طرفین قرارداد ممکن است به طرف مقابل وارد شود. شیوه ها و شرایط جبران خسارات ناشی از نقض تعهدات در بیع، موضوع مورد نظر این پژوهش است که با مطالعات انجام شده در حقوق داخلی ایران و اسناد بین المللی مورد بررسی قرار گرفته شده اند.

۱. مفهوم بیع در حقوق ایران و کنوانسیون بیع بین المللی

در قانون مدنی ایران و اسناد بین المللی تجاری، تعاریفی و توضیحات کلی در مورد بیع و مسائل مرتبط با آن توسط حقوقدانان و صاحب نظران این علم بیان شده که هر کدام مورد قبول طرفین و تابعین آن می باشد؛ لذا نخست سعی بر آن است تا به مفهوم کلی بیع در حقوق داخلی و اسناد بین المللی اشاره ای نماییم و بعد از آن، شیوه ها و شرایط جبران خسارت در بیع را مطابق قوانین داخلی و بین المللی، مورد تطبیق قرار دهیم.

۱-۱. مفهوم بیع در حقوق ایران

بیع از جمله اصطلاحات پررنگ در حقوق ایران به خصوص حقوق مدنی است که جزو عقود معینه مختلفه بوده و احکام و آثار فراوانی دارد. در اصطلاح حقوقی ایران بیع عبارت است از: تملیک عین به عوض معلوم^۴ «انتشارات قوه قضاییه، ۱۳۹۶، ۲۰۲». در بیع دوطرف باید ترازوی کنند که یکی از دو عوض (عین) مبیع و دیگری ثمن و بهای آن باشد. مبادله بدون قید و امتیاز معاوضه است. در عرف داد و ستد مبادله کالا یا با کالا است یا با پول، مگر آن که خلاف آن احراز شود. بیعی که ثمن آن صوری یا ناچیز است بیع نیست و احتمال دراد به تفاوت موارد هبه یا صلح تلقی شود یا باطل «کاتوزیان، ۱۳۹۵، ۲۸۹».

۱-۲. مفهوم بیع در حقوق بین الملل (کنوانسیون بیع بین المللی کالا)^۵

جدای از اهمیت فراوان بیع در حقوق داخلی ایران، در حقوق بین الملل نیز از اهمیت شایانی برخوردار است. تا جایی که در اعمال تجاری بین المللی، منبعی معتبر و حائز اهمیت در این مورد به تصویب رسیده و پشتوانه مبیع نامه های بین المللی است. (کنوانسیون بیع بین المللی کالا) مصوب سال ۱۹۸۰ وین که بر اساس طرح اولیه آنستیرال به تصویب رسیده و (اصول قرار داد های تجاری بین المللی)^۶ که توسط موسسه بین المللی یکنواخت کردن حقوق خصوصی^۷ تهیه شده است، به همراه (اصول

^۱. (سوره توبه ایه ۱۱) فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَإِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ وَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ

^۲. (سوره بقره ایه ۲۸۲) وَلْيَكْتَسِبْ كَاتِبٌ بِالْعَدْلِ وَلَا يَأْبَ كَاتِبٌ أَنْ يَكْتُبَ كَمَا عَلَّمَهُ اللَّهُ

^۳. (سوره توبه ایه ۱۱۱) فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَإِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ وَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ

^۴. «م ۳۳۸ ق.م: بیع عبارت است از تملیک عین به عوض معلوم، انتشارات قوه قضاییه ۱۳۹۶، ص ۲۰۲»

^۵. Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG)

^۶. Unidroit Principles of International Commercial Contracts (UPICC)

^۷. UNIDROIT

قرار دادها در اروپا^۸ از جمله منابع معتبر در زمینه بیع بین المللی هستند. بیع بین المللی نیازمند سه معیار اصلی است که در قانون یکنواخت بیع بین المللی ۱۹۶۴ آمده است: الف) انتقال مال از کشوری به کشور دیگر ب) وقوع ایجاب و قبول در دو کشور متفاوت ج) قراردادن محل تجارت بایع و مشتری در کشورهای مختلف. این ۳ مورد، ضوابط بین المللی بودن بیع در کنوانسیون بیع بین المللی کالا بودند که دو ضابطه اول کنار گذاشته شدند و فقط قسمت سوم مورد قبول واقع گردید. بدین ترتیب کنوانسیون یک معیار مشخصی را برای تمییز بیع بین المللی از بیع داخلی پذیرفته و کار را آسان کرده. ماده ۱ کنوانسیون مذکور مقرر می دارد: «این کنوانسیون ناظر بر قراردادهای بیع کالا بین طرف هایی است که محل تجارت آن ها در کشورهای متفاوت با یکدیگر واقع شده باشد...». البته کنوانسیون تعریفی از محل تجارت ارائه نمی دهد. برای تعیین محل تجارت باید به مقر تجاری محرز و دائمی طرفین توجه کرد نه به محلی که اقدامات مقدماتی برای عقد قرارداد در آن جا انجام شده است (حسن بادی و همکاران، ۱۳۹۵، ص ۲۸۹).

۲- مفهوم خسارت در حقوق ایران و حقوق بین المللی

خسارت در مفهوم کلی به ضرر و زیان حاصل از عدم وفاداری به تعهدات گفته می شود که در منابع حقوقی مختلف، موارد متفاوت و گاه یکسانی دارند. به طور کلی اگر بخواهیم اشاره ای کنیم، خسارت ممکن است مادی، معنوی و بدلی باشد که در ادامه مطلب به موارد مختلف آن در حقوق داخلی و بین الملل می پردازیم.

۲- ۱. مفهوم خسارت در ایران

از لحظه ای که قرارداد بیع میان اشخاص معین حقوقی یا حقیق بر قرار می شود، طرفین ملزم به رعایت احکام و قوانین مربوطه هستند. قصور، کوتاهی یا عدم مبادرت به رعایت این قوانین ممکن است سبب ایجاد زیان و خسارت هایی اعم از مادی یا معنوی گردد. خسارت، مال یا مبلغی است که باید از طرف خاطی به متضرر داده یا پرداخت شود. برای صدق این مفهوم باید تجاوز به مال غیر (مستقیم یا غیر مستقیم) صورت گیرد. در این صورت قصد تخلف از یکی از مقررات جاری کشور شرط تحقق خسارت است. اتلاف مال غیر نیز، منشا ایجاد خسارت است (جعفری لنگرودی، ۱۳۹۶، ص ۲۶۰، ش ۲۰۶۵).

۲- ۲. مفهوم خسارت در حقوق بین الملل

مفهوم خسارت در حقوق بین الملل، در قسمت دوم (خسارت) فصل پنجم کنوانسیون سازمان ملل متحد راجع به قرارداد های بین المللی کالا (مقررات حاکم بر تعهدات فروشنده و خریدار) چنین آمده است: «خسارت ناشی از نقض قرارداد توسط یکی از طرفین عبارت است از مبلغی معادل با زیان، از جمله عدم النفع، که طرف دیگر در نتیجه نقض قرارداد متحمل شده است. چنین خسارتی نمی تواند از زبانی که نقض کننده در زمان انعقاد قرارداد در سایه امور و وقایعی که او نسبت به آن آگاه بود یا میبایست آگاه می بوده است و به عنوان اثر احتمالی نقض قرارداد پیش بینی نموده یا میبایست پیش بینی نموده است فراتر رود.»^۹

۳- شرایط جبران خسارت در حقوق ایران و کنوانسیون بیع بین المللی

جبران خسارت در حقوق موضوعه کشورها شرایط خاص خود را دارد که تنها در صورت بروز آن ها، امکان مطالبه و طرح دعوی جبران خسارت عملاً انجام پذیر خواهد شد این شرایط در حقوق ایران و متن کنوانسیون بیع بین المللی بدین شرح است:

۳- ۱. در حقوق ایران

در قوانین ایران، مواد (۲۲۱)^{۱۰} قانون مدنی، (۲۲۷) و (۲۲۸) و (۵۱۵) قانون آیین دادرسی کیفری برحق مطالبه خسارت ناشی از نقض تعهدات قراردادی تأکیدات فراوان کرده اند. هرگاه نقض تعهدات قراردادی توسط یک طرف منجر به ورود خسارت به طرف مقابل شود برای وی حق مطالبه خسارت ایجاد می شود و نقض کننده قرارداد معمولاً از طریق پرداخت مبلغی پول این خسارت را جبران می کند.

⁸ . Principles of European Contract Law (PECL)

^۹ (به ترجمه دکتر ابراهیم شعاریان و فرشاد رحیمی - دسامبر ۲۰۱۳-دانشگاه تبریز)

^{۱۰} : «اگر کسی تعهد اقدام به امری کند یا تعهد کند ه از انجام امری خودداری کند در صورت تخلف مسئول خسارت طرف مقابل است مشروط بر این که جبران خسارت تصریح شده و یا تعهد عرفاً به منزله تصریح باشد و یا بر حسب قانون موجب ضمان باشد.»

۲-۳. در کنوانسیون بیع بین المللی کالا

در کنوانسیون بیع بین المللی کالا شرط اصلی دعوای جبران خسارت نقض تعهدات قراردادی است. مواد ۴۵ و ۶۱ این کنوانسیون، کوتاهی فروشنده و خریدار در انجام هر یک از تعهداتی که بر اساس قرارداد بر عهده دارند را نقض تعهد قراردادی تلقی کرده اند. اصول قرارداد های تجاری بین المللی نیز در ماده ۱-۱-۷ تشریح کرده است: «عدم اجرای تعهد عبارت است از کوتاهی یک طرف در اجرای هر یک از تعهدات قراردادی اش که شامل اجرای معیوب و ناقص یا همراه با تاخیر نیز می شود. بنابراین نقض تعهد زمانی اتفاق می افتد که یک طرف قرارداد بدون این که به لحاظ قانونی معذور باشد در انجام آن چه که بر اساس قرارداد برعهده او بوده، کوتاهی کند، از اجرای تعهد به صورت کلی امتناع ورزد، تعهدات را ناقص انجام دهد، کمیت یا کیفیت مورد توافق را انجام ندهد یا آن را در مکان یا زمان مقرر به انجام نرساند.»

نقض تعهد در هر یک از اشکال فوق بر اساس ماده (۱-۴-۷) اصول قرارداد های تجاری بین المللی به طرف زیان دیده حق مطالبه خسارت را به طور انحصاری یا به همراه هر طریق دیگر جبران دیگری می دهد. بر اساس اطلاق این ماده، شرط اساسی ایجاد حق مطالبه خسارت، عدم اجرای تعهد بر طبق قرارداد است، اعم از این که تعهد فرعی یا اصلی باشد. حق مطالبه خسارت در مواد (۷۴-۶۱-۴۵) کنوانسیون قراردادهای بیع بین المللی کالا نیز مورد تاکید قرار گرفته است (امیر وطنی، ۹۴، ص ۱۳۴).

۴- شیوه های جبران خسارت در بیع در حقوق ایران

در حقوق ایران، تعهد به انجام الزامات مندرج در عهدنامه، اخلاقا و عرفا حائز اهمیت است. حال ممکن است در مواردی شاهد نقض تعهدات باشیم که سبب ایجاد خساراتی در ضمان قراردادی یا قهری شوند که طریقه جبران این خسارات، موضوع مورد بررسی بعدی است.

۴-۱. شیوه های جبران خسارت در مسئولیت قراردادی

مطابق آن چه که در قانون مدنی ایران و در اسناد بین المللی بیان شده، شیوه های جبران خسارت را به ترتیب زیر میتوان نام برد:

۱-۱-۴. الزام به اجرای عین تعهد

اجرای تعهدات اعم از قراردادی و غیرقراردادی، مبنای نظام اجتماعی است در نتیجه الزام مستقیم و غیرمستقیم متعهد به انجام تعهد، اساس این نظام است. این الزام به انجام تعهد، به دو طریق زیر انجام میگردد:

الف. اقدام مستقیم اجرایی

از جمله شیوه های اصلی جبران خسارت می باشد. به عنوان مثال نقض تعهد، الزام به اجرای عین تعهد بر فسخ قرارداد تقدم طولی دارد و چنانچه اجبار متعهد به اجرای تعهدش به دلیل لزوم تخصص او در انجام آن مقدور نباشد و بر همین اساس نتوان آن را توسط شخص ثالث اجرا کرد، با استناد به مواد (۲۳۷^{۱۱}) تا (۲۳۹^{۱۲}) قانون مدنی متعهدله می تواند قرارداد را فسخ کند.

ب. اقدام غیر مستقیم اجرایی (فشار مالی و حبس مدیون)

منظور از این اقدامات آن است که دادگاه به درخواست متعهدله با توسل به شیوه های مقرر در قانون متعهد مستنکف را در اوضاع و احوالی قرارداد دهد که ناگزیر به اجرای تعهد شود. مانند: فشار مالی و حبس مدیون.

۴-۱-۲. مطالبه خسارت

هرگاه در نتیجه نقض تعهد قراردادی خسارتی متوجه متعهدله گردد، وی میتواند به دادگاه مراجعه و جبران خسارت را مطالبه کند که این امر مستلزم وجود شرایطی است که به موارد ذیل منقسم می شوند:

الف) انقضاء موعده ب) تحقق ضرر ج) عدم وجود علت خارجی در عدم اجراء د) لزوم جبران خسارت طبق قرارداد یا عرف یا قانون.

^{۱۱} «هرگاه شرط در ضمن عقد شرط فعل باشد، اثباتا یا نفیا کسی که ملتزم به انجام شرط شده است باید آن را به جا آورد و در صورت تخلف طرف معامله می تواند به حاکم رجوع نموده، تقاضای اجبار به وفای شرط نماید.»

^{۱۲} «هرگاه اجبار مشروط علیه برای انجام فعل مشروط ممکن نباشد و فعل مشروط هم از جمله اعمالی نباشد که دیگری بتواند از جانب او واقع سازد طرف مقابل حق فسخ معامله را خواهدداشت.»

۴-۱-۳. فسخ قرارداد

فسخ قرارداد امری نامتعارف و خلاف اصل به شمار می آید و از این جهت، فسخ قرارداد نیاز به مجوز قراردادی یا قانونی دارد. منظور از مجوز قراردادی، توافق طرفین در قرارداد است تا در صورتی که متعهد از انجام تعهدش خودداری کند، متعهدله بتواند قرارداد را فسخ کند. مجوز قانونی نیز، اجاره قانون گذار به فسخ قرارداد در صورت تخلف متعهد از انجام تعهداتش است که این مباحث در مجموعه خیارات قانون مدنی از مواد (۳۹۶^{۱۳}) تا (۴۵۷^{۱۴}) بیان شده است (بیژن حاجی عزیزی، ۸۰، ص ۶).

۴-۲. شیوه های جبران خسارت در مسئولیت قهری

اصل اعاده وضع زیان دیده به حالت سابق یا جبران کامل خسارت، قاعدتا در مسئولیت خارج از قرارداد یا همان ضمان قهری مطرح می شود؛ اما مبنای، شرایط و ضوابط آن عینا قابل تسری به مسئولیت ناشی از نقض قرارداد نیز خواهد بود که در مسئولیت قراردادی به عنوان (اصل جبران کامل خسارت قراردادی) نام برده می شود. در حقوق ایران، در خصوص جبران خسارت، اصل اول اعاده به وضع سابق است. در این شیوه، اولین راه از بین بردن منبع ضرر است؛ برای مثال تعطیل کردن کارخانه غیر استاندارد، توقیف اتموبیل های دودزا، جمع آوری محصولات زیان بار، الزام به عذرخواهی، تکذیب نوشته افتراآمیز و قلع بنای نامتعارف برای از بین بردن منبع ضرر (حسن بادینی و همکاران، ۹۴، ص ۳).

۵- شیوه های جبران خسارت در بیع در کنوانسیون بیع بین المللی

خسارت قابل جبران در بیع در کنوانسیون بیع بین المللی خود مشتمل بر اوصاف خاصی است از جمله این که: خسارت باید مالی باشد و نه بدنی، (ماده ۵ کنوانسیون^{۱۵}) خسارت باید مادی باشد نه معنوی (با استناد به مواد ۱۴ و ۵ کنوانسیون) و خسارت وارد بر اموال متعهدله قرارداد بین المللی باشد نه شخص ثالث (مستند بر مواد ۴ و ۷۴^{۱۶} کنوانسیون). در حقوق بین الملل و در منابع مستند آن نیز شیوه هایی برای جبران خسارت های نقض تعهد قراردادی ذکر شده که از متن کنوانسیون بیع، اصول قراردادهای تجاری بین المللی و اصول قراردادهای اروپا گرفته شده اند که به بررسی اختصاری از هریک می پردازیم.

۵-۱. شیوه های مادی

مقصود از شیوه های مادی همان طرقی هستند که در آن ها معادل پولی خسارت وارد شده محاسبه و زیان زنده محکوم به پرداخت آن به زیان دیده شده یا از دریافت بخشی از مبلغ مورد استحقاق محروم می گردد.

۵-۱-۱. پرداخت معادل پولی

در کنوانسیون اولویت این روش را می توان از ماده ۷۴ آن استنباط نمود زیرا در تعریف خسارت ناشی از نقض قرارداد عبارت «... مبلغی برابر زیان متحمل شده توسط دیگر...» آمده و کلمه (مبلغ) نص، در معادل پولی است. روح کنوانسیون و اصول کلی مورد ابتنای آن مبنی بر تسریع و تسهیل تجارت بین المللی نیز به این روش اولویت می دهند.

^{۱۳}. خیارات از قرار ذیل اند:

۱. خیار مجلس
۲. خیار حیوان
۳. خیار شرط
۴. خیار تاخیر ثمن
۵. خیار رویت و تخلف وصف
۶. خیار غبن
۷. خیار عیب
۸. خیار تدلیس
۹. خیار تبعض صفقه
۱۰. خیار تخلف شرط

^{۱۴}. «هر بیع لازم است مگر این که یکی از خیارات در آن ثابت شود.»

^{۱۵}. «کنوانسیون حاضر نسبت به مسئولیت فروشنده برای مرگ یا خسارت شخصی ناشی از کالا به هر شخصی که وارد شود، اعمال نخواهد شد.»

^{۱۶}. (کنوانسیون حاضر صرفا بر انعقاد قرارداد بیع و حقوق و تعهداتی که برای فروشنده و خریدار از چنین قراردادی ناشی می شود اعمال خواهد شد. به ویژه، جز در مواردی که صریحا به نحو دیگری در این کنوانسیون مقرر شده باشد، کنوانسیون ارتباطی ببا موارد ذیل ندارد:

الف. اعتبار قرارداد یا هریک از شرایط آن یا هرگونه عرف

ب. اثری که ممکن است قرارداد بر مالکیت کالای فروخته شده داشته باشد.)

۵- ۱- ۲. تقلیل ثمن

از دیگر راه های جبران مادی خسارت در کنوانسیون، تاسیس تقلیل ثمن مندرج در مواد (۴۵) و (۵۰) است. در صورت تسلیم کالای غیر منطبق توسط بایع، مشتری می تواند به نسبت تفاوت ارزش کالای تسلیم شده در روز تسلیم و ارزشی که کالای منطبق با قرارداد در روز تسلیم داشته است، ثمن المسمی را تقلیل دهد. این روش، یکی از طرق مشهور و عمومی مهم است که در عرف روزانه تجارت داخلی و بین المللی وجود دارد. البته این روش از دید مکاتب حقوق و حقوقدانان دارای نظریه های مختلفی است.

۵- ۱- ۳. بازفروش کالا

در کنوانسیون مطابق بند ۱ ماده (۸۸) چنان چه طرف دیگر در تصرف کالا یا پس گرفتن آن یا در پرداخت ثمن یا هزینه های حفظ کالا به نحو غیر متعارف تاخیر ورزد، طرفی که طبق ماده (۸۵) یا (۸۶) موظف به حفظ کالا است می تواند آن را به طریق مقتضی به شر اخطار متعارف مبنی بر قصد فروش به شخص ثالثی بفروشد و طبق بند ۳ این ماده میتواند از محل فروش مبلغی معادل مخارج فروش و هزینه های متعارف نگهداری کالا را برداشت نماید. این روش می تواند روشی برای جبران خسارت تلقی گردد.

۵- ۲. شیوه های غیر مادی

شیوه های مادی به عنوان اصلی الزام آور ویا ارشادی در بسیاری از سیستم های حقوقی از جمله ایران پذیرفته شده اند، لیکن شیوه های غیر مادی جبران خسارت هم در کنار روش های مادی که کارگشا و حتی کاربردی تر از آن هم هست، استفاده می شود.

۵- ۲- ۱. دادن مثل مال تلف شده

در کنوانسیون طبق بند ۲ ماده (۴۶) پرداخت مثل کالا به عنوان جبران خسارت ناشی از عدم انجام تعهد به تسلیم کالای عین معین (بند ب ماده ۳۱) تلقی می گردد زیرا عدم انطباق کالا می تواند علاوه بر وصف، نسبت به نوع و جنس نیز واقع شود و عدم تسلیم کالای معین هم شامل عدم تسلیم هیچ کالایی و هم تسلیم کالایی غیر از آن است.

۵- ۲- ۲. تعمیر کالا

طبق بند ۳ ماده (۴۶) کنوانسیون، مشتری می تواند از بایع بخواهد که عدم انطباق کالای تسلیم شده را با تعمیر آن جبران نماید (چرا که کالای معیوب تسلیم شده است)، مگر این که چنین تقاضایی با توجه به اوضاع و احوال غیر معقول بوده یا بند ۳ ماده (۳۵) مصداق داشته باشد. درخواست تعمیر کالا حتی وقتی مورد معامله کلی فی الذمه است را می توان نوعی جبران خسارت تلقی کرد زیرا، با این درخواست، مشتری به طور ضمنی کالا را قبول و تملک کرده و حال تعمیر کالای خود را می خواهد.

۵- ۲- ۳. عذر خواهی و درج حکم در جراید

این شیوه جبران خسارت مختص خسارات معنوی است و کنوانسیون این گونه خسارات را نپذیرفته است.

۵- ۲- ۴. الزام به اجرای عین تعهد

بر خلاف ظاهر ماده (۷۴) و نظر برخی مفسرین، روش جبران خسارت از نظر این کنوانسیون منحصر در روش پولی نیست و قاضی می تواند از باب انتخاب انطباق براساس اصول کلی و روح کنوانسیون (ماده ۷) یا با رجوع به یک حقوق داخلی صالح، این روش را در فرض فوق بگیرد.

ناگفته نماند که ممکن است در حال حاضر یا در آینده شیوه های دیگری برای جبران خسارت وجود داشته باشد که بتواند به نحو مطلوبی خسارات وارده را به طور کمال و تمام جبران کند. استفاده از این روش ها در جبران خسارت، در کنوانسیون، حقوق ایران و حقوق فرانسه اصولاً منعی ندارد مگر این که با برخی قواعد آمره حقوق داخلی مغایرت داشته باشد «محسن قاسمی، ۱۳۸۴، ۲۱۷».

نتیجه گیری

آن چه که بیان شد، صرفاً قسمتی از دریای بیکران قواعد موجود در مورد عقد بیع و الزامات آن بود. مفاهیم ارائه شده پیرامون بیع، در منابع داخلی مشمول بر قوانین مدنی، تجارت، قانون مسئولیت مدنی، قانون آیین دادرسی مدنی و کیفری و... در منابع خارجی، در کنوانسیون بین المللی بیع کالا، اصول قرارداد های تجاری بین المللی و اصول قرارداد های اروپا بررسی گردیدند. شرایط مورد نیاز برای طرح دعوی جبران خسارت از جانب متضرر علیه ضیان رسان و شیوه های مادی جبران خسارت از قبیل، پرداخت معادل پولی، تقلیل ثمن، بازفروش کالا و شیوه های از جمله دادن مثل مال تلف شده، تعمیر کالا، عذرخواهی و درج حکم در جراید، الزام به اجرای عین تعهد از جمله شیوه های غیر مادی در ضمان قرارداد و قهری می باشند، که شیوه های مادی تقریباً در اکثر نظام های حقوقی قابل قبول بوده و طریقه رایج جبران خسارت می باشد. در بعضی قسمت ها، موارد گفته شده در حقوق داخلی ایران مورد قبول هستند ولی در حقوق بین الملل و اسناد تجاری آن، پرداختی به آن موارد نشده. لیکن در جایی دیگر هم، حقوق داخلی کشور ها قواعد کنوانسیون را قبول ندارند و برای آن ها موضوعیت ندارند، ولی سعی شده تاجایی که ممکن است خود را به این شیوه ها نزدیک تر کنند. ایران تا به اکنون به این کنوانسیون نپیوسته است، آن هم به دلایلی. در اکثر موارد حقوقدانان ایرانی موارد کنوانسیون را قبول دارند ولی در بعضی موارد من جمله، خسارت تاخیر تادیه وجه نقد که ابهاماتی در رابطه با آن وجود دارد. امید است تا با مصلحت اندیشی و متوجه بودن به گسترش روابط تجاری در سطح بین الملل، ایران نیز ضمن حفظ منافع ملی به عضویت در این کنوانسیون درآید تا گام موثری در بهبود روابط تجاری و انعقاد قرارداد های بین المللی به وجود آید.

منابع و مراجع

۱- قرآن

۲- مرکز مطبوعات و انتشارات قوه قضاییه، ۱۳۹۶، مجموعه قوانین اساسی - مدنی، چاپ اول، تهران: مرکز مطبوعات و انتشارات قوه قضاییه.

۳- کاتوزیان، ناصر، ۱۳۹۵، قانون مدنی در نظم حقوقی کنونی، چاپ چهل و نهم، تهران: نشر میزان.

۴- کنوانسیون سازمان ملل متحد راجع به قرارداد های بیع بین المللی کالا، مترجمین دکتر ابراهیم شعاریان، فرشاد رحیمی، دسامبر ۲۰۱۳.

۵- حسن بادینی و همکاران، ۱۳۹۴، تاثیر اصل جبران کامل خسارت در شیوه های عینی و انتزاعی ارزیابی خسارت در بیع بین المللی کالا، پژوهش های حقوق تطبیقی، دوره ۲۰، شماره ۱.

۶- جعفری لنگرودی، محمد جعفر، ۱۳۹۶، ترمینولوژی حقوق، چاپ سی ام، تهران: انتشارات گنج دانش.

۷- منصور، جهانگیر، ۱۳۹۶، مجموعه قوانین؛ قانون آیین دادرسی کیفری، چاپ بیست و سوم، تهران نشر دادیار.

۸- امیر وطنی و همکاران، ۱۳۹۴، امکان جبران کامل خسارت در اصول قرارداد های تجاری بین المللی، کنوانسیون قرارداد های بیع بین المللی کالا و حقوق ایران، فصل نامه پژوهش حقوقی، سال چهارم، شماره دوازدهم.

۹- بیژن حاجی عزیزی، ۱۳۸۰، روش های جبران خسارت در مسئولیت مدنی، دومانه علمی-پژوهشی دانشگاه شاهد، سال نهم شماره ۳۶.

۱۰- محمد باقر پارسا پور و همکاران، ۱۳۹۳، قابلیت جمع شیوه های جبران خسارت قراردادی در حقوق اسلام و ایران در مقایسه با اسناد بین المللی، فصلنامه پژوهش تطبیقی حقوق اسلام و غرب، سال دوم، شماره اول.

11- Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG) 1980.

12- Unidroit Principles of International Commercial Contracts (UPICC) 1994.

13- Principles of European Contract Law (PECL) 1998.